

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญของปัญหา

วารสารเป็นแหล่งสารนิเทศที่สำคัญของห้องสมุด เนื่องจากเป็นสื่อกลางในการเผยแพร่ความรู้ ความคิด เสนอความเคลื่อนไหวและพัฒนาการของวิทยาการสาขาต่าง ๆ ที่ได้จากการค้นคว้า วิจัย รวมทั้งให้ข้อมูลสถิติ ประกาศ ประชาสัมพันธ์ เผยแพร่ผลผลิตและบริการ นอกจากนี้วารสารยังมีการจัดพิมพ์ออกมาอย่างต่อเนื่อง ทำให้เสนอเรื่องราวใหม่ ๆ ได้ทันต่อเวลาที่ก่อนที่จะมีการจัดพิมพ์ออกมาในรูปแบบหนังสือหรือสิ่งพิมพ์อื่น ๆ ดังนั้น สารนิเทศที่ได้จากวารสาร จึงมีความทันสมัยกว่าสารนิเทศจากแหล่งอื่น (Osborn, 1980)

ปัจจุบัน ห้องสมุดต่าง ๆ ให้ความสำคัญอย่างมากต่อการจัดหาวารสารมาไว้ให้บริการ มีการจัดสรรงบประมาณจำนวนมากในแต่ละปี เพื่อการจัดหาโดยเฉพาะอย่างยิ่งหอสมุดกลางสถาบันอุดมศึกษา เช่น ในปีงบประมาณ 2537 สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ใช้งบประมาณจัดหาวารสารวิชาการภาษาต่างประเทศ เป็นเงินประมาณ 6.5 ล้านบาท (นภา เขียวชูวงศ์, 2538) และหอสมุดกลาง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ใช้งบประมาณ 2.07 ล้านบาทในปีเดียวกัน (เรืองศรี จุลละจินดา, 2538) อย่างไรก็ตาม แม้ว่าห้องสมุดจะใช้งบประมาณในการจัดหาวารสารเป็นจำนวนมาก แต่ราคาค่าบอกรับวารสารภาษาต่างประเทศก็สูงขึ้นมากทุกปีเช่นเดียวกัน ทั้งนี้ เป็นผลมาจากการขยายตัวทางเศรษฐกิจ ทำให้ต้นทุนการผลิตวารสารและวัตถุดิบต่าง ๆ มีราคาสูงขึ้น ดังปรากฏจากสถิติในช่วงเวลา 10 ปีที่ผ่านมา ตั้งแต่ปี ค.ศ.1984-1993 ซึ่งปรากฏว่า ในปี ค.ศ.1984 ราคาค่าบอกรับวารสารแต่ละชื่อของสหรัฐอเมริกาเป็นเงินประมาณ 54.97 ดอลลาร์สหรัฐ (Brown and Phillips, 1984) ในขณะที่ในปี ค.ศ.1993 ราคาค่าบอกรับวารสารของสหรัฐอเมริกา เป็นเงินประมาณ 187.55 ดอลลาร์สหรัฐ (Alexander, 1994) ซึ่งแสดงให้เห็นว่าราคาวารสารมีอัตราเพิ่มขึ้นเฉลี่ยร้อยละ 24.12 ต่อปี การเพิ่มราคาของวารสารดังกล่าว ทำให้ห้องสมุดต้องใช้งบประมาณในการจัดหาวารสารภาษาต่างประเทศเป็นจำนวนเงินมากขึ้นทุกปีเพื่อให้สามารถบอกรับวารสารได้จำนวนเท่าเดิม

ในขณะที่ราคาวารสารมีแนวโน้มสูงขึ้นทุกปีนั้น ห้องสมุดส่วนใหญ่มักได้รับงบประมาณเท่าเดิมหรือเพิ่มขึ้นเล็กน้อย ทำให้ห้องสมุดประสบปัญหาทางงบประมาณไม่เพียงพอในการจัดซื้อวารสารดังผลการศึกษาของพิบูลศิลป์ วัฒนะพงศ์ (พ.ศ.2516) จารุวรรณ ไกรเทพ (พ.ศ.2518) และสุรางค์ ศิริโรธม์สกุล (พ.ศ.2534) ที่พบว่าห้องสมุดส่วนใหญ่ประสบปัญหาทางงบประมาณไม่เพียงพอ

สำหรับจัดหาวารสารในขณะที่วารสารมีราคาสูงขึ้นทุกปี

จากปัญหาดังกล่าว ห้องสมุดแต่ละแห่งได้พยายามแก้ปัญหาด้วยวิธีการที่แตกต่างกันไป วิธีที่นิยมใช้มากที่สุดคือ เพิ่มงบประมาณจัดหาวารสารและหยุดบอกรับวารสารบางรายการ เช่น สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เพิ่มงบประมาณจาก 1.6 ล้านบาทในปี 2532 เป็น 2.3 ล้านบาทในปี 2533 และหยุดบอกรับวารสารที่มีราคาแพงมากบางรายการ (เรวัตติ การพจน์, สัมภาษณ์, 2535) ห้องสมุดด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมหาวิทยาลัยของรัฐ ในเขตกรุงเทพมหานคร จำนวนร้อยละ 45 ต้องโอนงบประมาณส่วนอื่นมาเพิ่มให้กับงบประมาณจัดหาวารสาร และร้อยละ 53.85 ต้องหยุดบอกรับวารสารบางรายการ (สุรางค์ ศิริโรโรตม์สกุล, 2534) ห้องสมุดที่เป็นสมาชิกสมาคมห้องสมุดวิจัยในประเทศแคนาดา ได้หยุดบอกรับวารสารรวมทั้งสิ้น 40,406 ชื่อ เป็นมูลค่าถึง 4.2 ล้านดอลลาร์ในระหว่างปี ค.ศ.1978-1988 (Garlock, 1991) และห้องสมุดสถาบันการศึกษาในประเทศสหรัฐอเมริกาจำนวนสูงถึงร้อยละ 80 หยุดบอกรับวารสารที่มีการใช้น้อย (Bustion and Treadwell, 1990) รวมทั้งห้องสมุดมหาวิทยาลัย โอตาโฮได้ตัดงบประมาณจัดหาหนังสือในปี 1987 ลงร้อยละ 15 เพื่อนำมาเพิ่มให้กับงบประมาณจัดหาวารสาร (Sapp and Watson, 1989)

ในกรณีที่ห้องสมุดแก้ปัญหาด้วยวิธีการหยุดบอกรับวารสารบางรายการนั้น ห้องสมุดแต่ละแห่งมีวิธีการในการคัดเลือกวารสารที่จะหยุดบอกรับแตกต่างกันไป เช่นสำรวจสถิติการใช้วารสาร วิเคราะห์การอ้างอิงวารสาร ตรวจสอบรายชื่อวารสารกับห้องสมุดอื่นเพื่อดูความซ้ำซ้อน และสอบถามความเห็นจากผู้ใช้ห้องสมุด (สุรางค์ ศิริโรโรตม์สกุล, 2534) เป็นต้น ส่วนเกณฑ์ในการพิจารณาตัดสินใจรายชื่อวารสารที่จะหยุดบอกรับนั้น ห้องสมุดพิจารณาจากวารสารที่มีวัตถุประสงค์ไม่สอดคล้องกับนโยบายปัจจุบันของสถาบัน วารสารที่มีราคาแพงมาก (เรื่องศรี จุลละจินดา, สัมภาษณ์, 2535) วารสารที่มีผู้ใช้น้อย วารสารที่มีฉบับซ้ำในห้องสมุด วารสารที่บอกรับซ้ำซ้อนกับห้องสมุดอื่น วารสารที่ชื่อไม่ปรากฏในบริการดรรชนีและสาระสังเขป (สุรางค์ ศิริโรโรตม์สกุล, 2534) เป็นต้น

เมื่อมีการหยุดบอกรับวารสารรายการใด ผลที่จะเกิดตามมาคือความไม่พึงพอใจของผู้ใช้ห้องสมุด ดังเช่น ผลการศึกษาการใช้วารสารสาขาการพยาบาลในมหาวิทยาลัยขอนแก่น พบว่า หากห้องสมุดหยุดบอกรับวารสารที่ไม่มีผู้ใช้เลย 1 ชื่อ ผู้ใช้จะรู้สึกไม่พึงพอใจร้อยละ 1.33 และหากหยุดบอกรับวารสารที่มีการใช้สูงขึ้น ร้อยละของความรู้สึกไม่พึงพอใจของผู้ใช้ก็จะสูงตามขึ้นด้วย (นฤมล กิจไพศาลรัตน์ และสุวรรณา ทองสีสุขใส, 2529) ผู้ใช้จำนวนหนึ่งยังมีความต้องการใช้วารสารที่ห้องสมุดหยุดบอกรับไปแล้ว (สุรางค์ ศิริโรโรตม์สกุล, 2534) และนอกจากนั้นวารสารที่ห้องสมุดเคยบอกรับ แต่ภายหลังได้หยุดบอกรับไป ยังเป็นสาเหตุหนึ่งของความล้มเหลวในการค้นหาวารสารของผู้ใช้ห้องสมุด (สุนันท์ งานโคกกรวด, 2529)

ห้องสมุดกลางมหาวิทยาลัยต่างก็ตระหนักถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นต่อผู้ใช้จากการหยุดบอกรับวารสาร จึงมีการเตรียมการเพื่อแก้ไขปัญหาที่จะเกิดขึ้นกับผู้ใช้ เช่น ขอความร่วมมือให้ผู้ใช้ของ

ตนไปใช้วารสารชื่อที่หยุดบอกรับที่ห้องสมุดอื่น จัดบริการการถ่ายเอกสารบทความที่ผู้ใช้ต้องการจากห้องสมุดอื่นให้ ซึ่งแนวทางการแก้ปัญหาดังกล่าว เห็นได้ชัดว่าต้องอาศัยความร่วมมือระหว่างห้องสมุดเป็นหลัก ดังนั้นหากห้องสมุดต่าง ๆ ได้รับทราบแนวทางที่ชัดเจนเช่นนี้ในการแก้ปัญหาแก่ผู้ใช้แล้ว จะช่วยให้การดำเนินการหยุดบอกรับวารสาร เกิดผลกระทบต่อผู้ใช้ที่น้อยที่สุด

จากปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีความเห็นว่าควรจะได้ศึกษาถึงสาเหตุในการหยุดบอกรับวารสารและแนวทางแก้ปัญหาแก่ผู้ใช้ภายหลังการหยุดบอกรับวารสารของหอสมุดกลางมหาวิทยาลัยของรัฐแต่ละแห่ง เพื่อให้ทราบถึงสาเหตุ วิธีการ และเกณฑ์ในการตัดสินใจวารสารวิชาการภาษาต่างประเทศที่จะหยุดบอกรับ รวมทั้งวิธีการแก้ปัญหาแก่ผู้ใช้ภายหลังการหยุดบอกรับวารสาร อันจะเป็นแนวทางสำหรับการจัดการและการใช้ทรัพยากรวารสารร่วมกันของห้องสมุดต่าง ๆ ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการหยุดบอกรับวารสารวิชาการภาษาต่างประเทศ ในหอสมุดกลางมหาวิทยาลัยของรัฐ ในช่วงเวลา 5 ปี (ปีงบประมาณ 2532-2536) ในด้านจำนวน ราคาสาเหตุ ตลอดจนวิธีการและเกณฑ์ที่ใช้ในการพิจารณาตัดเลือกรายชื่อวารสารที่จะหยุดบอกรับ
2. เพื่อศึกษาแนวทางในการแก้ปัญหาแก่ผู้ใช้ภายหลังการหยุดบอกรับวารสาร

สมมติฐาน

1. หอสมุดกลางมหาวิทยาลัยของรัฐส่วนใหญ่ หยุดบอกรับวารสารวิชาการภาษาต่างประเทศ เนื่องจากงบประมาณจำกัดและวารสารมีราคาสูงขึ้น
2. วิธีการที่หอสมุดกลางส่วนใหญ่ใช้ในการหยุดบอกรับวารสาร คือการศึกษาการใช้วารสาร
3. ภายหลังการหยุดบอกรับวารสาร หอสมุดกลางใช้ความร่วมมือระหว่างห้องสมุด เป็นแนวทางในการแก้ปัญหาแก่ผู้ใช้มากกว่าวิธีอื่น ๆ

ขอบเขตของการวิจัย

1. งานวิจัยนี้ มุ่งศึกษาการหยุดบอกรับวารสารวิชาการภาษาต่างประเทศของหอสมุดกลาง และห้องสมุดประจำวิทยาเขตที่ทำหน้าที่เหมือนหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยของรัฐสังกัดทบวงมหาวิทยาลัย ระหว่างปีงบประมาณ 2532-2536

จากการศึกษาเบื้องต้น เพื่อทราบจำนวนหอสมุดกลางและห้องสมุดประจำวิทยาเขต มหาวิทยาลัยของรัฐ ที่มีการหยุดบอกรับวารสารระหว่างปีงบประมาณ 2532-2536 โดยใช้แบบสอบถาม

ตามเป็นเครื่องมือในการสำรวจข้อมูลเบื้องต้น (ภาคผนวก ก) ผู้วิจัยได้ส่งแบบสอบถามถึงหอสมุดกลางและห้องสมุดประจำวิทยาเขต มหาวิทยาลัยของรัฐ จำนวนทั้งสิ้น 27 แห่ง และจากแบบสอบถามที่ได้รับคืนทั้ง 27 ชุด พบว่า มีห้องสมุดจำนวน 22 แห่ง มีการหยุดบอกรับวารสารระหว่างปีงบประมาณ 2532-2536 โดยแยกเป็นหอสมุดกลางจำนวน 17 แห่ง และห้องสมุดประจำวิทยาเขตที่ทำหน้าที่เหมือนหอสมุดกลาง จำนวน 5 แห่ง

ประชากรในการวิจัยได้แก่ บรรณารักษ์ผู้รับผิดชอบการหยุดบอกรับวารสารในหอสมุดกลางและห้องสมุดประจำวิทยาเขตทั้ง 22 แห่ง แห่งละ 1 คน รวมประชากรในการวิจัยครั้งนี้จำนวน 22 คน

2. การศึกษานี้ จะศึกษาเฉพาะวารสารวิชาการภาษาต่างประเทศ รวมทั้งวารสารประเภทธรณีและสารสังเขปที่อยู่ในลักษณะรูปเล่ม ทั้งนี้ไม่รวมถึงวารสารประเภทวิเคราะห์ข่าวหรือเหตุการณ์ทั่วไป

3. การศึกษานี้ครอบคลุมการหยุดบอกรับวารสารในระยะเวลา 5 ปี คือ ระหว่างปีงบประมาณ 2532-2536

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ มุ่งศึกษาการหยุดบอกรับวารสารวิชาการภาษาต่างประเทศ ของหอสมุดกลางและห้องสมุดประจำวิทยาเขตที่ทำหน้าที่เหมือนหอสมุดกลางมหาวิทยาลัยของรัฐ โดยใช้แบบสำรวจและแบบสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือหลักในการรวบรวมข้อมูล มีขั้นตอนในการดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องการหยุดบอกรับวารสารจากหนังสือ วารสาร และงานวิจัยทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ

2. สร้างเครื่องมือวิจัย ได้แก่ แบบสำรวจและแบบสัมภาษณ์ เพื่อรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับการหยุดบอกรับวารสารของห้องสมุดแต่ละแห่ง ดังนี้

2.1 แบบสำรวจข้อมูลวารสารวิชาการภาษาต่างประเทศที่หยุดบอกรับในปีงบประมาณ 2532-2536 โดยผู้วิจัยเป็นผู้สำรวจข้อมูลด้วยตนเอง จากเอกสารการปฏิบัติงานของห้องสมุด ข้อมูลที่ครอบคลุมในแบบสำรวจฯ ได้แก่ ชื่อวารสาร ปีงบประมาณที่หยุดบอกรับ แหล่งงบประมาณที่ใช้ในการบอกรับวารสารนั้น ราคาวารสารขณะที่หยุดบอกรับ สาขาวิชาของวารสารและเกณฑ์ที่ใช้ในการตัดสินใจหยุดบอกรับวารสารเฉพาะชื่อ

2.2 แบบสัมภาษณ์ เพื่อสัมภาษณ์บรรณารักษ์ผู้รับผิดชอบการหยุดบอกรับวารสาร ข้อมูลที่สัมภาษณ์มี 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับการดำเนินงานวารสารของห้องสมุด ได้แก่ งบ

ประมาณ และแหล่งงบประมาณที่ใช้ในการบอกรับวารสาร รวมทั้งแหล่งที่บอกรับวารสาร

ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับการหยุดบอกรับวารสาร ได้แก่ สาเหตุในการหยุดบอกรับ วิธีการในการคัดเลือกรายชื่อบอกรับวารสารที่หยุดบอกรับ และผู้มีอำนาจในการตัดสินใจหยุดบอกรับวารสาร

ตอนที่ 3 ข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นกับผู้ใช้ภายหลังหยุดบอกรับวารสาร

3. ทดสอบความน่าเชื่อถือของเครื่องมือวิจัย ประชากรในการทดสอบได้แก่หอสมุดกลางมหาวิทยาลัยเอกชน จำนวน 5 แห่ง โดยมีวิธีการในการทดสอบดังนี้

3.1 แบบสำรวจ ทดสอบโดยใช้แบบสำรวจเก็บรวบรวมข้อมูลวารสารวิชาการภาษาต่างประเทศ ที่หยุดบอกรับระหว่างปีงบประมาณ 2532-2536 จากเอกสารการปฏิบัติงานวารสารของห้องสมุดมหาวิทยาลัยเอกชนจำนวน 5 แห่ง โดยผู้วิจัยเป็นผู้สำรวจข้อมูลด้วยตนเอง

3.2 แบบสัมภาษณ์ ทดสอบโดยสัมภาษณ์บรรณารักษ์ผู้รับผิดชอบการหยุดบอกรับวารสารของหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยเอกชนทั้ง 5 แห่ง แห่งละ 1 คน

4. ปรับปรุงแก้ไขแบบสำรวจและแบบสัมภาษณ์

5. เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสำรวจและแบบสัมภาษณ์ ดังนี้

5.1 สืบค้นข้อมูลวารสารวิชาการภาษาต่างประเทศที่หยุดบอกรับระหว่างปีงบประมาณ 2532-2536 โดยผู้วิจัยเป็นผู้สำรวจข้อมูลด้วยตนเองจากเอกสารการปฏิบัติงานวารสารของหอสมุดกลาง และห้องสมุดประจำวิทยาเขตที่ทำหน้าที่เหมือนหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยของรัฐ จำนวน 22 แห่ง

5.2 สัมภาษณ์บรรณารักษ์หอสมุดกลางและห้องสมุดประจำวิทยาเขตที่ทำหน้าที่เหมือนหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยของรัฐ ผู้รับผิดชอบการหยุดบอกรับวารสารจำนวน 22 คน

6. วิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสำรวจและแบบสัมภาษณ์ โดยการหาค่าทางสถิติ ได้แก่ การแจกแจงความถี่ และหาค่าร้อยละ และนำเสนอข้อมูลในรูปความเรียงและตาราง

7. สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทราบถึงสาเหตุ วิธีการ และเกณฑ์ในการหยุดบอกรับวารสารวิชาการภาษาต่างประเทศของหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยของรัฐ

2. ทราบแนวทางปฏิบัติและแนวทางแก้ไขปัญหากับผู้ใช้สำหรับห้องสมุดต่าง ๆ ในการหยุดบอกรับวารสาร

3. เป็นแนวทางสำหรับความร่วมมือระหว่างห้องสมุดในการจัดการและการใช้ทรัพยากรวารสารร่วมกัน

คำอธิบายศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

การหยุดบอกรับวารสาร หมายถึง การยกเลิกการเป็นสมาชิกวารสารชื่อใดชื่อหนึ่งที่ห้องสมุดเคยบอกรับเป็นสมาชิก รวมถึงการลดจำนวนฉบับซ้ำของวารสารบางชื่อ และการหยุดบอกรับชั่วคราวระยะหนึ่งแล้วมาบอกรับต่อ

สาเหตุของการหยุดบอกรับ หมายถึง ต้นเหตุที่ทำให้ห้องสมุดต้องหยุดบอกรับวารสาร เช่น วารสารมีราคาแพง วารสารเพิ่มจำนวนมากขึ้นและงบประมาณไม่เพียงพอ เป็นต้น

วิธีการในการหยุดบอกรับ หมายถึง วิธีที่ใช้ในการรวบรวมรายชื่อวารสารที่ควรหยุดบอกรับ เช่น การศึกษาการใช้วารสาร การวิเคราะห์การอ้างอิงวารสาร การสอบถาม การสัมภาษณ์ เป็นต้น

เกณฑ์ในการหยุดบอกรับ หมายถึง หลักที่กำหนดไว้ หรือหลักวินิจฉัยที่ใช้ในการพิจารณาตัดสินวารสารแต่ละชื่อที่จะหยุดบอกรับ เช่น วารสารนั้นมีราคาแพงมาก เนื้อหาไม่สอดคล้องกับหลักสูตรการเรียนการสอนในปัจจุบัน มีปริมาณการใช้น้อย เป็นต้น

งบประมาณจำกัด หมายถึง งบประมาณในการบอกรับวารสารไม่เพียงพอ เนื่องจากสาเหตุ 2 ประการคือ งบประมาณในการจัดหาวารสารของห้องสมุดไม่เพิ่มขึ้น และงบประมาณลดลง

เอกสารการปฏิบัติงานวารสาร หมายถึง เอกสารที่บรรณารักษ์วารสารใช้หรือใช้ประกอบการปฏิบัติงานวารสาร ได้แก่ ทะเบียนวารสาร แฟ้มรายชื่อวารสารหรือบัตรบันทึกการต่ออายุบอกรับ ใบเสนอราคา เอกสารระเบียบวาระหรือรายงานการประชุม จดหมายแจ้งหยุดบอกรับกับแหล่งบอกรับ บันทึกขออนุมัติหยุดบอกรับวารสาร บันทึกขออนุมัติต่ออายุบอกรับ แคตตาล็อกของสำนักพิมพ์และบริษัทตัวแทนบอกรับ เป็นต้น